Ms 527

Montesquieu Úr' Munkájának

a'

Törvények' Lelkéről.

....Prolem sine matre creatam.
Ovidius.

franczíából magyarra fordította
Árkosi Nemes Benkő István
Prókátor.

7.

Biblioteca Centrală Universitară CLUJ

©BCU Cluj

XII. Könyv.

A' Törvényekről, mellyek a' politicai szabadsá=got, a' Pólgárral lévő visszonnyában, csinál=ják ki.

I. Rész.

Képzete ezen Könyvnek.

Nem elég, a' politicai szabadság=ról, a' Constitutioval lévő maga viszonnyában, szólani: abban a' vi=

szonyb

a' mynban kell azt tekinteni, melly amak a' Polgárral vagyon.

Megmondattam, hogy az első esetben az az három hatalmaknak bizonyos feloszolása által formáltatik: de, a' másodikban, egy más képzet alatt kell azt tekinteni. Ez áll a' bátorságban, avagy békeségben, a' mit az ember a' maga bátorságos létéből kap.

A' megeshetik, hogy a' Constitutio szabad, és a' Polgár tellyességgel nem a' légyen. A' Polgár szabad lehet, és a' Constitutio nem lehet szabad. Ezen esetekben, a' Constitutio szabad lészen a' törvénynél fogva de jure :/, és nem a' valóban /: de facto :/ a' Polgár de facto szabad lesz, és nem a' de jure.

Csak a' Törvények' rendelése, és ugyan a' fenekes törvények, a' mellyek formálják a' szabadságot viszonnyában a' Constitutioval. De, viszonyban a' Polgárral, erkölcsök, módok, bévett példák, szülhetik; és bizo-

nyos

nyos pólgári törvények kedvezhetnek annak, a' mint ezen jelenlévő könyvben megfogjuk látni.

Továbbá, a' szabadság, a' legtöbb Státusokban, inkább nyomorgattatván, sértetvén avagy nyomatván, mint az azok' Constitutiója kivánnya; jó lészen a' különös törvényektől szóllani, mellyek mindenik Constitutiónál, a' szabadság' principiumát, mellyek közül mindenik felvehető, segíthetik avagy sérthetik.

XI. Rész.

A' Pólgárnak szabadságáról.

A' philosophiai szabadság akaratunknak gyakorlásában áll, avagy legalább ha minden Systemák szerént kell szóllani; a' vélekedésben, mellyben vagyunk, hogy az akaratunkot gyakoroljuk. A' politikai szabadság áll a' bátorságban, avagy leg-

alább

alább a' vélekedésben, melly bátorságunk-
tól van.

Ezen bátorság (: sureté :) soha sem
támadtatik inkább meg, mint a' közön-
séges vagy magános panaszokban. A'
büntető törvényeknek (: des loix crimi-
nelles :) jóságától függ hát a' Polgári
Szabadsága főképpen.

A' büntető törvények nem egyszerre
vitettek tökélletességre. Tulajdon azon
helyekben, hol a' szabadság leginkább
kerestetett, nem találtatott a' mindég
meg. Aristoteles mondja nékünk, hogy
Cumaeban a' panaszló' szülei tanúk
lehettek. Rómának Királyai alatt a'
törvények olyan tökélletlenek voltak,
hogy Servius Tullius az Ancus Martius'
gyermekei ellen itéletet mondott,
ki azzal vádoltatott, hogy a' maga
Apósát megölte. A' Franciák' első
Királyai alatt Clotár egy törvényt tett,

hogy

hogy egy bévádoltatott meghalgatatlan-
nul ne kárhoztatathatton; ez egy ellen-
kező bánásmódját bizonyítja némelly
különös esetben, vagy némelly barbarus
Népnél. Charondas volt az, a' ki az
hamis bizonyságok ellen az ítéletmon-
dást béhozta. Midőn a' Polgároknak
ártatlansága mindenen bátorságosít-
va, akkor a' szabadság is ollyan ke-
vésbé vann.

Az esméretek, mellyeket az ember
némelly Országban szerzett, és a' mellyeket
másokban keresni, a' legbátorságo-
sabb regulákra nézve, a' mik a' crimi-
nalis Processusokban tartathatnak, az
emberi Nemzetet inkább interessál-
ják, mint valami dolog a' Világon.

Csak ezen esméreteknek gyakorlá-
sán fundáltathatik a' szabadság; és egy
Státusban, mellynek e' felől a' legjobb
lehetséges Törvényei lennének, egy
ember, kinek processusát csinálhatják
és a' kinek a' következendő nap fel

kellene

kellene okoztatni; egy Török Basánál szabadabb lenne.

III. Rész.

Folytatása ugyan azon Materiának.

A' Törvények, mellyek egy embert egyedül egy Tanúnak vallomására elveszthetnek, a' Szabadságnak ártalmasok (fatales). Az okosság két Tanúkat kiván; mivel egy Tanú ki erösitti, egy Vádoltatott ki tagad, egy paritást csinálnak, és annak ellá-[illegible] tására egy harmadik kell.

A' Görögök, és a' Romaiak egy szozattal kivántak többet a' Halálhoz ítélésre. A' mi Francziai Törvényeink kettövel kivánnak többet. A' Görögök azt állitják, hogy az ök szokását az Istenek által hozatott volna bé; pedig az a' miénk.

IV. Rész

IV. Rész.

Hogy a' szabadság a' büntetéseknek természete, és azoknak proporziója által pártfogoltatik (est favorisée:).

Az a' szabadság triumphussa, mikor a' büntető törvények ~~[illegible]~~ mindenik büntetést a' bűnnek természetéből veszik. Minden kénnyszerénti dolog megszűnik; a' büntetés nem ered a' törvényhozó capriciájából, hanem a' dolog természetéből; 's nem az ember az, a' ki az emberen erőszakot tészen.

Négy nemei vagynak a' bűnöknek. Az első nemből valók a' Religiot sértik; a' másodikból valók, az erkölcsöket; az harmadikból valók, a' csendességet; a' negyedikből valók, a' Polgárok bátorságát. A' büntetéseknek, mellyekkel az ember

ottoz

alkotok, azon nemek' mindenikének természetéből kell eredni.

Én a' bűnök' osztályába, mellyek a' Religiót érdeklik, csak azokat veszem, a' mellyek azt egyenesen ostromolják, mint minden egyszerű Szentségtörések /: tous les Sacrileges simples :/. Mert azon bűnök, mellyek annak gyakorlását zavarják, azok természetéből valók, mellyek a' Dolgoknak nyugodalma avagy bátorsága ellen rugódoznak, és azon osztályokba kell hogy tétethessenek.

Hogy az egyszerű Szentségtörők' büntetése a' dolgok' természetéből huzattassan, annak, mind azon haszonoknak, mellyeket a' Religio szolgáltat, megfosztásában kell állani; a' Templomokból való kiűzetésben; az Hívek' társaságától való megfosztatásaiban, bizonyos időkre vagy mindégre; az ők' jelenlétek' kerülésében, átkozásokban /: les execrations :/ utálatokban /: les detestations :/ borzáz-

nat

natkérésekben (: le conjurationis :)

A' dolgokban, mellyek a' csendességet, és a' Státus' bátorságát zavarják; az alattomos cselekedetek az emberi szívüknek környékéből valók. De azokban, mellyek az Istenséget sértik, hol semmi köz panaszt (: actio publica :) nincs, nincs a' bűnnek is materiája: itt minden az ember és Isten között foly, ki a' maga botlásainak mértékét és idejét tudja. Úgy ha, confundálván a' dolgokat, a' Tisztviselő az alattomos szentségtörést is nyomozza, ő egy nyomozást terjeszt egy keresztes' neme élejébe, hová a' nem szükséges: ő elnyomtja a' Polgárok' szabadságát, a' félénk és vakmerő lelkiesméreteknek buzgóságát ellenek fegyverkeztetvén.

A' gonosz ezen képzésből jött, hogy az Istenért boszszút kell állani. Ha nem szükség az Istent tisztelni, és érette soha boszszút nem állani. Valójában, ha az ember ezen utolsó képzés által vezettetné magát,

mitsoda

mikor lenne vége az halálos büntetéseknek? Ha az emberek törvényeinek egy végetlen Valóságért kell bosszuállóivá tenni magokat az ő véghetetlensége után szabják, és nem az emberi természetnek gyengeségei, tudatlanságai, és ebeláttságai (: sur les caprices :) után.

Egy Historicus Provenczéből egy tettet hoz elő, melly nékünk igen jól lerajzolja, mit viheti végbe azon képzet, hogy az Istenségért bosszut kell állani, a' gyenge lelkekben. Egy a' Szent Szűz káromlásával vádoltatott Zsidó nyuzásra kárhoztatott. Álorczás Lovagok kezekbe vett késsel hágtak a' vérpadra, és elkergették az hóhért, hogy magok álljanak bosszut a' Szent Szűz' tiszteletéért...... Én az Olvasók' megjegyzéseit nem akarom megelőzni.

A' harmadik classis az erkölcsiséggel ellen lévő bűnöket foglalja magában. Illyenek a' közönséges vagy különös állhatatosság' megsértése: az az, a' Politicaje

azon

azon mód felött, miképpen kell élni az öszvéseknek és a' testi egyesület-nek szokásával öszvekötteletett gyönyö-rüségekkel. Ezen bünök' büntetésének és a' dolog' természetéből kell vétettetve lenni: azon hatalmaknak megfosztatása, mellyekre a' Társaság az erkölcsök' ökön-tetégével kötött őket, pénzbéli bünte-tések, szégyen, a' budaklásra való kénke-rítzés, köz gyalázat (: l'infamie publique :), a' Várasból és a' Társaságból való kiüze-tés, végre, minden a' büntető Törvény-széknek illő büntetések elegségetelk a' kés nemek' vakmerőségének megfojtá-sára. Valóban, ezen dolgok kevésbbé vagynak a' gonoszságon, mint az ön' fe-lejtkezésen avagy maga megvetésén fun-dáltatva.

És csak azon bünökről vagyon kérdés, mellyek csupán csak az erkölcsöket érdeklik (: intéressent :), nem azokról,

mellyek

mellyek a' köz bátorsággal ellenkeznek általánosan, mint az elszegődés és a' megszeplősíttés, mellyek a' negyedik nembe valók.

Az harmadik Classisbéli bünök azok, mellyek a' Polgárok' nyugodalmát sértik: És az efféle büntetéseknek a' dolog' természetéből kell vétettetni, 's ezen nyugodalomhoz viszonyzani, mint a' megfosztatás, számkivetés, javíttások, és más büntetések, mellyek a' nyughatatlan elméket helyre hozzák, 's azokat a' felállíttatott rendbe visszaállítják.

Én a' csendesség ellen való bünöket azon dolgok közé szoríttom, mellyek a' Politiának egy egyszerü megsértését foglalják magokban: mert azoknak, mellyek a' csendességet megzavarják, 's ugyan akkor a' bátorságot is eltörölják, a' negyedik Classisba kell vettettetni.

Ezen utólsó bünök' büntetései azok, a' mellyeket vetkezéseknek hívnak. És egy

neme

neme a' visszafizetésének (: de talion :)
melly azt kivánnya, hogy a' társaság egy Pol-
gártól a' bátorságot megtagadja, ki azt
attól megfosztotta, avagy attól mást meg-
fosztani akart.

Ezen büntetés a' dolognak természeté-
ből vagyon vétetve, az okosságból, és a' jó-
nak 's gonosznak kutfejéből merittetve.
Egy Polgár halált érdemel, midőn ő a' bá-
torságot azon pontban bántotta meg, hogy
egy mást életétől megfosztotta, avagy meg-
fosztani szándékozott. Ezen halálos bün-
tetés ollyan, mint a' beteg társaságnak
az orvosság. Mikor a' bátorság a' jószágok-
ra nézve megsértetik, akkor okok lehet-
nek itten, hogy a' büntetés főbenjáró
(: capitale :) legyen; de talám jobb volna
és természetesebb lenne, hogy a' jók' bá-
torsága ellen lévő vétkek a' Jók' veszte-
ségével büntettetnének meg; és az így
lenne, ha a' Szerentsék közösök avagy
egyenlők lennének. De minthogy éppen
azok, kiknek nints vagyonjok, a' másoké
javain legkönnyebben kapkodnak, tehát a'

test-

testi büntetéseinek a' pénzbélit kellett kipótolni.

Mind ez, a' mit mondek, a' természetből van merítve, és a' Polgár szabadságának igen kedvező.

V. Rész.

Bizonyos vádakról, mellyeknek a' mérsékelésre, és az okos őrizkedésre, különös szükségek vagyon.

Sokat érő Maxima: Szükség igen nagy figyelemmel lenni az Ördöngösségnek és az Eretnekségnek üldözésében. Ezen bűnök vádja rendkívül meg sértheti a' szabadságot, és egy végetlen Zsarnokságnak lehet kútfője, ha a' Törvényhozó azt határ közé szoríttatni nem tudja. Mert, midőn az egyenesen nem érdekli egy Polgárnak dolgait, hanem sokkal inkább azon

képzetet

képzetet, a' mellyet a' maga caracteré-ből formált magának az ember, a' Népi tudatlanságá' perspectivájához képest veszedelmessé válik; és akkor egy Polgár mindég veszedelemben forog, mivel a' Világon a' legjobb magaviselet, a' leg-tisztább erkölcsök, minden kötelességeknek gyakorlása, az illyen bünök gyanui ellen nem állnak jót.

Comnénus Mánuel alatt a' Skato-phatór feladatott, hogy a' Császár ellen esküdt, és erre nézve bizonyos mesterségeket használt, mellyek az embereket láthatatlanná tevék. Ezen Császárnak életében említtetik, az ember ekkoron meglepve Salamonnak egy Könyvét olvasván, mellynek olvasása légiós lelkeket /: des légions de demons :/ hozott elő: Már a' bübájos mesterségben /: dans la magie :/ egy hatalmat tevén fel, melly a' Pokolot felfegyverkezteti, ameltugva, úgy nézi az ember azt, a' kit ör-

dön

Tüzgyujtónak hivnak, mint a' Világon legalkalmatosabb embert a' Társaság-nak megzavarására és felforgatására; és kész őt mérték felett megbüntetni.

Nő a' bizonkodás, mikor az ember a' boszorkányságban a' Vallás' elron-tására hatalmat gondol. Constantin-ápolynak históriája adja tudtunkra, hogy egy jelenésre (: révélation :) melly egy Püspöknek volt, hogy egy csuda egy privátusnak boszorkánysága miatt megszűnt, ő és a' fia halálra kárhoztat-tak. Hány csudára méltó dolgoktól nem függött ez a' bűn? Hogy nem ritkán vagy-nak révélatiók; hogy a' Püspöknek volt egy; hogy az igaz volt; hogy ott egy csuda volt; hogy ez a' csuda megszűnt; hogy ott boszor-kányság volt; hogy a' boszorkányság a' Val-lást felforgathatná; hogy ezen Privátus ördöngös volt; hogy végre ezen boszorkány-tettet ő mivelte.

Lajcsán

Lascaris Theodor bizottán a' maga betegségét az ördöngösségnek tulajdonította. Azoknak kik azzal vádoltattak, nem volt más menekedésök, mint a' mód magát egy kés vassal meg nem égetni. Jó lett volna a' birógyüknél boszorkánynak lenni; hogy a' boszorkányság alól az ember magát igazolja. Ollyan messze ment az ök ostobasága, hogy ök a' legbizonytalanabb bünnel a' Világom, a' legbizonytalanabb bizonyittásokat kötötték egybe.

Az Hoszú Filep országlása alatt, a' Sidók Francsia Országból kikergettettek, vádoltatván, hogy ök a' kutakat a' böz=poklusok által megmérgezték volna. Ezen sülyetlen vádnak ezött kételkedést kettett mind azon vádak ellenn, mellyek a' közönséges gyülölségen gyökereztenek, támasztani.

V. Kék

VI. Rész.

A Természet ellen való Bűnről.

Isten mentsen, hogy én az iszonyodást, a' mit az ember egy bűn ellen érez, mellyet a' Religio, Morál, és a' Politica egymás után kárhoztatnak, kisebbitteni akarjam. Számkivetni kellene azt mikor ez egyebet nem is tenne, mint annyit, hogy egyik nemnek a' másik gyengeségét adná; és egy gyalázatos ifjúság által egy becstelen vénségre késztitene. A' mit én e' felöll fogok mondani, annak fogom hagyni mind azon mocskokat, és csak a' tyrannismus ellen inteni, a' melly magával az iszonyatossággal is, a' mivel annak járni kell, visszaélhet.

Minthogy ezen bűnnek természete hogy rejtve légyen, tehát gyakran megtörtént hogy a' törvényhozók ezt gyermekének vallomására is megbüntették. Az az, a' ra-

galm

galmazóíra [: à la calommie] egy tágas
utat nyitottam. "Justinián, mond
" Procop, egy törvényt hirdettetett ke-
" azon bün ellenn: ő perbe fogatta azokot,
" a' kik abban nem csupán a' törvény óltra,
" hanem az előtt is, hibások voltak. Egy ta-
" núnak vallomása, néha egy gyermeknek,
" néha egy rabszolgának, elég volt; minde-
" nek felett a' gazdagok, és azok ellen, kik
" a' Zöldek' társjába tartoztak".

Különös az, hogy nálunk három bünök,
a' boszorkányság, az eretnekség, és a' ter-
mészet ellen lévő bün; mellyek közül
meg lehetne az elsőről mutatni, hogy ő
nem ezistál; a' második, melly végtelen
különbözéseket, magyarázatokot szen-
ved; az harmadik, melly igen gyakran
homályos, mind az hárman tüzzel bün-
tettetnek.

Én felelek a' természet ellen való bün
egy társaságban soha sem fog nagy előme-
netelekre kapni, ha a' Nép hatalmas vala-
mi szokás által arra nem izgattatik,
mint a' Görögöknél, hol az ifjú emberek

minden

minden gyakorlataikat merittetlen tették; mint nálunk, hol az házi nevelés szokáson kivül vann; mint az athenaiaknál, hol a' privatusoknak egy nagy számú feleségjek vann kiket ők megvetnek, míg a' többiekneket teljességgel nem lehet. Ha készittette előre az ember ezen bünt, szánkozvette azt egy szoros Politia által, mint minden ezközlötték sértéseit; és hirtelen a' termeszetet latni fogja, vagy jutaít ábralmazni, vagy ahokat helyre állittani. Edesen, szerelmesen kellemesen, egy adakozó kézzel öntötte ki az az örömeket; és midőn minket gyönyörüségekkel halmoz, előre készitte minket a' gyermekek által, kik által, úgy szólván, ujra születtetünk, nagyobb örömekre mint magok ezen gyönyörüségek.

V. N. Sig.

VIII. Rész.

A' megbántatott Felség' bűnéről.

A' Sinai Törvények rendelik, hogy mindennek, a' ki a' Császárhoz való tisztelelésben hibázik, halállal kell büntettődni. Mivel azok nem állitják meg, miben áljon ezen tisztelet' csonkasága, min-den szólgáltathat egy szint azra, hogy a' kinek akarják, fejét vegyék, és a' mellyik famíliát akarják, kiírtsák.

Két az udvari újságnak készittőisére rendeltetve lévő személyek, egy bizonyos cselekedetbe környlállásokat vegyitvén, mellyek nem úgy vóltak; azt mondották, egy udvari újságban hazudni, annyi, mint az udvarnak tiszteletére ellen hibázni; és azokat kivégezték. Egy részből való vigyázatlanságból egy a' Császár-tól a' veres ecsettel béirott chemoria-lisba

hiba némü jegyzést tévén, azt végezvén, hogy ö a' Császár iránt való tisztelet ellen hibázott; ez azon Familia ellen azon iszonyú üldöztetések okozója, mellyekről az história valaha emlékezett.

Elég hogy a' Felségsértés' bűne határozatlan légyen az igazgatásnak despotismussá fajúltására. A' Törvények' alkotásáról szólló Könyvben erről bővebben fogok emlékezni.

VIII. Rész.

A' Szentségtörés' és a' Felségsértés' bűne nevezetének gonosz alkalmaztatásáról.

Még egy [illegible] viszszaélés az, a' midön a' Felségsértés' bűnnek nevét egy olyan dologra (: a' une action :) fogják, a' mi nem az. Egy Törvénnye a' Császároknak,

mint

mint szentségtörőket üldözte azo-
kot, a' kik kérdésbe hozzák a' Fejedel-
lem' itéletét, 's érdeme felőll azok-
nak, a' kiket ő valamelly kötelességre
ze kiválasztott, kételkednek. Ezt a'
bünt bizonyoson a' Cabinét 's a' Kedve-
zitók támasztották. Egy más Törvény
kinyilatkoztatta, hogy azok, a' kik
valamit a' Fejedelem' Ministerei
's Tisztjei /: les officiers :/ ellen mer-
részelnek, a' Felségsértésnek szint
ugy bünösei, mintha éppen a' Feje-
delem ellen merészeltek vólna.
Mi azt a' Törvényt két Fejedelmek-
nek köszönhetjük, a' kiknek gyen-
gesége hires az Historiában; két
Fejedelmeknek, a' kik Ministereik
által vezettettek, mikép a' Csordák
hajtattatnak pásztoraik által; két
Fejedelmeknek, kik rabszólgák vóltak
a' Palotában, gyermekek a' Tanácsban,
idegenek az hadseregnél; a'

kik

kik fenntartották az Országot, mivel azt mindennap oladták. Ezen Favoriták közül némellyek Császárjok ellen esküdtek. Többet tettek: ők öszve esküdtek a' Birodalom ellen, béhívták a' Barbarusokat: és midőn őket megakarták gátolni, akkor a' Státus olyan gyenge vólt, hogy az ők törvényeit általhágni, és magát a' Felségbántás' vétkére ki kellett tenni az embernek, hogy őket megbüntette.

Mindazonáltal ezen Törvényenn gyökereztette vala magát a' Cinq-Mars' Referense, midőn meg akarván bizonyítani, hogy ő hibás a' Felségsértés' bűnben, minthogy Cardinális Richeliout a' foglalatosság mellől el akarta űzni, így szólván: "A' bűn, melly "a' Fejedelmek' Ministerei' személlyét érdekli, a' Császárok' rendszabásai szerént "hasonló fontban vétetik, mint az, "a' melly az ők személlyét érdekli. Egy

Minis

„ Őrizetes a' maga Fejedelméhez és Sta-
„ tutumához foglaltatott: vonja el az
„ ember azt mind a' kettőtől; ez éppen
„ ugy van, mintha az elsőt karjától,
„ és a' másodikot hatalmának egy ré-
„ szétől fosztaná meg„. Mikor maga
a' szolgaság a' földre jőnne, másképpen
nem szólhatna.

Egy más törvénye Valentinianus-
nak, Theodosiusnak, és Arcadiusnak,
az hamis pénzverőket a' Felségsértés'
büne' vétkesseinek adja ki. De nem
össze zavarása ez az ideáknak?
Egy más bünre a' Felségsértés' nevét
ragasztani, nem a' Felségsértés' büne
ellen való utálatnak kisebbitése?

1. K. Ref.

XII. Rész.

Folytatása ezen Materiának.

Paulinus Sándor Császárnak jelentvén, "hogy készülne egy ítélő-
"bírónak, ki az ö rendeléseinek ellen-
"nére mondott ítéletet, mint Felségsérté-
"bünösnek, perelltetésére; a' Császár
"néki azt felelte, hogy egy században,
"mint az övé, a' Felségsértés' oldalos vét-
"keinek sollyossággal helye nem lenne.

Faustinianus irván ugyan ezen Császárnak, mivel a' Fejedelem' életé-
re felfogadta, hogy ö soha a' maga rabszol-
gájának meg nem bocsátand, azért ma-
gát kötelesnek látja a' maga haragjának
szüntelen tartására, nehogy ö magát
a' Felségsértés' büne' vétkeztévé tégye:
"Hijábanvaló félelmeket vettél a' fejedbe, fe-
"lelte néki a' Császár; és te nem esméred

az ér

„az én Maximáimot".

Egy Senátus' végzése rendelte, hogy az, a' ki a' Császár bálványképeit (: Statuas :) mellyek elvettettek, megolvasztotta, ne lenne a' Felségsértésnek vétkese. Severus és Antoninus Császárok írták Pontiusnak, hogy az, a' ki a' Császárnak még fel nem szentelt állóképeit elfogná adni, ne essen a' Felségsértés' bűnébe. Ugyan ezen Császárok írták Julius Cassianusnak, hogy annak, a' ki történetből a' Császár állóképe felé egy követ hajítana, nem kellene mint Felségsértőnek perbe fogattatnia. A' Julius' törvénnye kíván effele módosításokat: mert a' nem csak azokat tette a' Felségsértés' vétkeseivé, kik a' Császárok' Szobrait összveolvasztották, hanem azokat is, kik valami hasonló cselekedetet míveltek; az ezen bűnt szabad akarat szerénti valóvá (: arbitraire :) tette. Midőn az ember a' Felségsértésnek több vétkeit megállította, akkor szükségesképpen meg kellett volna különböztetni ezen bűnöket. A' Törvényhozó

Ulpian

Ulpianus is, minekutánna mondotta, hogy a' Felségsértés bünéss lévő vádolás nem enyésznék el a' bünös halálával, hozzáadja, 's nem illeti mind a' Julius' törvénnye által a' Felségsértésről határoztatott bünöket; hanem egyedül azt, a' melly egy a' Birodalom ellen lévő merészségét, vagy a' Császár' élete ellen valót foglalja magában.

II. Rész.

Folytatása ugyan azon Materiának.

Egy Angliában VIII. Henrich alatt hozzattatott törvény, mind azokat, a' kik a' Király' halálát előre megmondották, a' Felségsértés /: de haute-trahison :/ vétkesseinek nyilatkoztatta. Ez a' Törvény igen határozatlan vala. A' Despotismus olyan iszonyatos, hogy a' még azok ellen is fordul, a' kik azt üzik. Ezen

Király

Királynak utolsó betegségében, tehát nem bátorkodtak az Orvosok mondani, hogy ő veszedelemben lenne; s ők, kétségen kivül, annak következésében bántak így.

XI. Rész.

A' Gondolatokról.

Egy Marsias álmodta, hogy ő Dionysiusnak torkát metszené. Ez őt kivégeztette, mondván, ő erről nem álmodott vólna éjjel, ha nappal arról nem gondolkodott vólna. Ez egy tyrannismus vólt: mert, ha ő mindjárt arról gondolkodott vólna is, még azt nem mérészlette vólna. A' törvényeknek csak a' külső cselekedetek' büntetését vállalják magokra.

XII. Rész

XXI. Rész.

A' gondatlan beszédekről.

Semmi sem teszi még a' Felség-sértés bűnét tetszés szerént valóbbá (:arbitraire:), mint mikor a' gondolatlan beszédek annak materiájává válnak. A' beszédek olly igen magyarázat alá valók, annyi külömbség van a' gondatlanság és a' gonoszság között, és olyan csekély a' kifejezésekben a' miket azok használnak, hogy a' Törvény éppen nem veteheti egy halálos büntetés alá a' szókat, ha a' kifejezőleg nem nyilatkoztatja ki azt, a' mit oda vét.

A' beszédek egy vétek-jelt (:un corps de delit; corpus delicti:) sem csinálnak ki; azok csak a' képzeletben maradnak fenn. A' legtöbb alkalmatosságot sem fejezik ki magokkal, hanem az hanggal, mellyel azok

©BCU Cluj

mondatnak. Gyakran ujjittatván ugyan azon beszédek, nem éppen azon gondolatot fejezi ki az ember: azon gondolat attól az összeköttetéstől függ, a' melly azoknak más dolgokkal vagyon. Néha az hallgatás többet mond minden beszédeknél. Mind ammár semmi sincs két értelmübb. Miként csinálunk hát abból egy felségsértő bünt? Mindenütt, hová csak a' törvény béviteltetett, nem csak a' szabadság, hanem annak még az árnyékja is eltünt.

A' d'Olgourucki Familia ellen adott Manifestumában a' néhai Czárnéknak, azon Herczegek közül egyik halálra itéltetett, azért hogy olljan beszédeket pottyintott, mellyeknek az ő személyével köze vólt; egy másik, azért hogy rosszul magyarázta az ~~[illegible]~~ ő a' Birodalomra nézve adott bölcs rendeléseit, és az ő szent személlyét kevés ~~[illegible]~~ tiszteletü beszédekkel megbántotta.

Én nem kivánom tellyességgel kittébbitteni a' buzgolkodást /: l'indignation :/ a' mellyel azok eránt kell viseltetniek kik az ők Fejedelme' dicsőségét homájo-

sitani

síttani akarják: de akarnám inkább állíttani, hogy ha az ember a' Despotis-must méltánylani akarja, egy csupa fe-nyítő büntetés ezen alkalmatossággal jobban megegyez, mint egy maga az észszerűtlenségre nézve mindég iszonya-tos Felségsértés' vádolása.

A' dolgok (: les actions:) nem min-dennapiak; sok emberek jegyezhetik meg azokat: egy á tett dolgok felett lé-vő hamis vádolások könnyen kivilágo-sodhatnak. Az egy cselekedettel öszvekötte-tetett szavak ezen cselekedet természe-tét felveszik. Így egy á közönséges piaczon á Jobbágyokat lázzadásra nogató embert á Felségsértés' bünöttevé teszem, mivel á sza-vak á' cselekedettel öszveköttetésben vagynak, és abból részesednek. Nem á szavakat bün-tetik meg; hanem egy véghevitt cseleke-detet, á mire á szavak fordíttatnak. Azok csak akkor válnak bünné, midőn azok egy büntetésre méltó cselekedetet készítgetté-nek, kisérnek, avagy követnek. Mindent felfordítt az ember, ha á szókból egy fő-

bejövő

bejáró vétket csinál, az helyett hogy azokat mint egy főbejáró bűn jegyét nézze.

Theodosius, Arcadius, és Honorius Császárok, főkapitány (préfet du prétoire, praefectus praetorii) Ruffinusnak írták: "Ha valaki a' mi személlyünkről vagy igazgatásunkról rosszúl szólt, mi tellyességgel
"nem akarjuk azt megbüntetni: ha gondatlanságból szóllott, meg kell vetni; ha esztelenségből cselekedte, sajnálltani kell; ha boszszúból, meg kell nékie bocsáttani. Így az illyen esetekben tartozol te, a' dolgokat
"mentekre hagyván, minket tudósittani,
"a' végre, hogy mi a' szavakat a' személyek
"szerént megitéljük, és jól megfontoljuk, ha
"azokat általnéznünk, avagy perolá vetni
"kell vetnünk.

XIII. Rész

XXII. Rész.

Az Írásokról.

Az Írások némelly több semmirekellő dolgokat foglalnak magokban; de a' midőn a' Felségsértés' vétkére okot nem adnak, akkor azok nem tartoznak a' Felségsértés' bűnének materiájára.

Augustus és Tiberius ugyan azért ahoz kaptsolták ezen bűnnek büntetését; Augustus, fénylő férjfiak és asszonyok ellen tett bizonyos írások' alkalmatosságával; Tiberius azokért, mellyekről azt hitte, ellene készíttettek. Semmi sem vólt a' Római Szabadságnak fatalisabb. Cremutius Cordus bévádoltatott, mivel Krónikájában Cassiust a' Rómaiak között utolsónak nevezte.

A' gunyolódó Írások /: les écrits satiriques :/ kevéssé esmértetnek a'

Despot

despotai Státusokban, hol az elnyo-
mátást egyfelöl, és a' tudatlanság másfe-
löl, sem tálentomot, sem akaratot
nem adnak azoknak készittetésére.
A' Démokratziában nem gátolják
azokat, épen azon okból, a' mibül
az egyenlötlenségnek Igazgatásában
azt tiltják. Midön azok rendszerént
az hatalmas emberek ellen elö-
mutattatnak, akkor a' Démokratziában
hizelkednek a' Nép' hatalmaságának,
mely igazgat. A' Monarchiában tilt-
ják azokat; de inkább tészik azokat
a' Politica' dolgaivá, mint a' bünökévé.
Ezek a' közönséges gonoszságot mulat-
tathatják, a' megnemelégedöket /: les
mécontents :/ vigasztalhatják, az hiva-
tali polczok ellen lévö irigységet
kitöltögethetik, a' Népnek a' Monarchá-
ra tüzést szerezhetnek, és azt arra
vehetik, hogy szomvedésein ka-
czagjon.
Az Aristocratia az az Igazga-
tás

tás, a' melly a' gunyolodó írásokat leginkább számkiveti: A' hitetes Személyek ottan kisded Fejedelmek, a' kik nem elég nagyok a' bosszuságoknak megvetésére. Ha a' Monarchiában valamelly ócsárlás a' Fejedelem ellen intéztetik, tehát ő olly magass, hogy a' csufondároság nem juthat ő hozzá fel. Egy aristocratiai tisztség keresztül döfőltetik attól. A' Decemvirek is, a' kik egy Aristocratiát formáltak, éppen azért büntették halállal a' csipős írásokat.

XXV. Rész.

A' szemérmemnek megsértése a' bünök' büntetésében.

Vagynak a' szemérmemnek reguláí, a' mellyek a' Világonn majd minden Nemzeteknél tügyeltetnek: iretlenség

©BCU Cluj

ség lenne azokat a' bünök' büntetésének megszüntetni, mellynek mindenkor a' rendnek hellyreállítására kell czéloznni.

A' Napkeletiek, kik az asszonyokat tanított elefántok elejébe vetették egy halálos büntetés' utálatos neméra, szándékoztak-é a' Törvény által a' Törvényt megsérteni?

A' Rómaiaknak egy régi szokása tiltotta az érettlen leányoknak kézvégeztetését. Tiberius azt közöstalálta az hóhér által azoknak megszeplősíttetésére minekelőtte halálra adta volna őket: egy magát felválólásig gazombe Tyrannus! ő az erkölcsöket elrontotta a' szokásoknak fenntartására!

Midőn a' Japponi Tőrvény az asszonyokat mezítelen a' közönséges piaczokra kitétette, és azokat az oktalan állatok módjára mászkálni szöktette,

állat,

akkor a' szemérmet a' kétségbeesésre
tette ki: de, mikor az a' Felség egy
anyát kénszeríttetni akart..... mikor egy
fiát kéntelenítteni akart..... ki nem
mondhatom; a' magát a' természetet is
kétségbe ejtette.

XV. Rész.

A' rabszolgáknak felszabadíttatásáról, hogy Uraikat vádolják.

Augustus rendelte, hogy azoknak rab-
szolgái, a' kik ellene öszveesküdtek, a' köz
jónak adattatnának el, a' végre, hogy Uraik
ellen azok tanúk lehetnének. Semmit
sem kell az embernek elmulatni, a'
mi egy nagy bűnnek felfedezésére vez-
zet. Így, egy Státusban, hol rabszolgák
vagynak, természetes az, hogy azok fel-
adók lehetnek: de ők nem lehetnek tanú-
bizonyságok.

Vindex

Vindex a' Tarquinius' hasznára tett öszveesküvést feladta; de ő nem vólt Tanú a' Brutus' gyermekei ellenn. Igazságos vólt annak szabadságot adni, a' ki olyan nagy szolgálatot tett Hazájának: de a' nem adatott meg néki, a' végre, hogy ő Hazájának ezt a' szolgálatot tenné.

Tacitus Császár is parantsolta, hogy a' rabszolgák ne lehetének tanúk úraik ellenn, még a' Felségsértés' bünében sem; egy Törvény, melly a' Justinianus' Compilatiojában nem iratatott be.

XVI. Rész.

Calumnia a' Felségsértés' bünében.

Császároknak igazságot kell adni; ök nem lébb gondolták ki azon szomorú Törvényeket, mellyeket tettek

tették. Sylla vólt az, a' ki őket arra tanította, hogy a' Calumniatorokat nem kellene megbüntetni. Majd olly' messze ment az ember, hogy azokat megjutalmazza.

XVIII. Rész.

Az összeesküvésöknek felfedezéséről.

„Ha néked a' te testvéred, avagy fiad,
„avagy a' te szeretmetes feleséged, vagy a'
„te barátod ki ugy van mint lelked,
„mondaná titkon, álljunk más Istenek-
„hez: te kövesd meg őket: azonnal légyen
„a' te kezed ő rajta, azután az egész Népé„.
Ezen Mózes' 5ik Könyvének Törvénnye (cette loi du Deuteronome) nem lehet a' legtöbb előttünk esmeretes Népeknél egy polgári Törvény, mivel a' minden bűnöknek ajtót nyitna.

Az a' Törvény, melly több Státusokban halálos büntetés alatt parantsolja a' Conspirátzióknak felfedezését, ha mindjárt mint is az ember azokban keveredve, tsinte ~~éppen~~ illyen kemény. Midőn azo az ember a' Monarchiában bévitti, akkor igen illőleg cselekszik ha határok közé szorítja.

Ennek itt egész keménységével csak a' közvetetlen Felségsértés' bűnére kell alkalmaztatni. Ezen Státusokban, sokat téssen öszve nem zavarni ezen vétek' különböző nemeit.

Japoniában, hol a' Törvények az emberi okosság' minden képzeseit felforgatják, a' fel-nem-fedezésnek vétke a' leg-rend-kí-vül-valóbb esetekre alkalmaztatik.

Egy historia nékünk két Kisasszonyokat említett, kik egy éles szegekkel körülvert ládába záratták halálig; az egyjik azért, hogy némelly gálántéria' követékébe elegyedett; a' másik azért, hogy

azt

ars fel nem adra.

XVIII. Rész.

<u>Melly veszedelmes, a' Respublicában, a' Felségsértés' bünét igen meg-büntetni.</u>

Mikor egy Respublica arra jutott, hogy azokat, a' kik ars fel akarták forgatni, leültette, akkor hamar sietni kell a' bosszúállásoknak, a' büntetéseknek, és tulajdon a' jutalmaknak végeszakasztására.

Nem tehet az ember semmi nagy büntetéseket, és következésképen semmi nagy változtatásokat, a' nélkül hogy némelly Polgárok' kezeibe egy nagy hatalmat ne adjon. Tehát ezen esetben jobb so-kat megbocsáttani, mint sokat bün-

tetni;

tetni; keveset számkivetni, mint sokat számkivetni; a' jószágokat meghagyni, mint a' confiscatiokat sokasitani. A' Respublica' bosszuállója' szine alatt, az ember a' bosszu-állók' tyrannismussát állítaná fel. Nem kérdés annak a' ki uralkodik letaszittatása, hanem az uralkodásnak. Majd a' mi-helyt lehet vissza kell térni az igazgatásnak azon folyamatjára, hol a' törvények mindent oltalmaznak, 's senki ellen sem kötnek kardot.

A' Görögök a' bosszúállásoknak, a' mellyeket a' tyrannusokon, avagy azokon, kiktől gyanították, a' lenne, elkövettek, nem vetettek semmi határokat. Ők a' gyermekeket, néha ötöt a' közelebbi atyafiakból, kivégeztették. Elűztek végetlen familiákat. Az ők Respublicáik az által megrendültek; a' számkivetés vagy a' számkivetetteknek visszatérése azon időpontok voltak mindenkor, mellyek a' Constitutio' változásának jegyzeti.

A' Rómaiak bölcsebbek voltak. Midőn Cassius, hogy a' Tyrannismusra áhitozott,

megitél

megirélhetem, kérdésbe hozatott, ha meg ölettettenek é gyermekei: azok semmi bün tetésre sem kárhoztattak. "Azok, mondja
„ Halicarnassusi Dionysius, a' kik ezt a' Tör-
„ vényt, a' Marsusokkal volt háboru' czipőkai hadi végeztével, meg akarták ván-
„ toztatni; és a' Sylla által számkivetet-
„ tek gyermekeit a' hivatalokból kirekeszteni; igen büntetésre méltók„.

Látja az ember Mariusnak és Syllának hadaiban, mind pontig fajultak volt a' lelkek lassan-lassan. Az illyen gyalázatos dolgok azt hitették el az emberrel, hogy többé illyeneket nem érne ismét. De a' Triumvirek alatt, megkegyetlenebb akart lenni az ember, és kevésbé tetszeni annak: mérgelődik az ember a' sophismáknak olvasásán, mellyeket az embertelenség használt. Az ember Appiánban megtalálja a' számkivetésiteknek formuláit. Azt mondanád, itt és mi.... más szándék, mint a' Köztár-

sasság'

saság' java, annyira hideg vérrel beszélnek itt, annyi hasznokat mutatnak abban, annyira alábbvalók az eszközök, mellyekhez nyulnak, másoknál, olly bátorságban vagynak a' gazdagok, ollyan csendesnek kell a' köz népnek lenni, úgy félnek a' polgárok' életének veszedelembe ejtésétől, annyira akarják a' katonákat becsillapitani, utoljára ollyan szerencsésnek kellenék lenni az embernek.

Vér borította Rómát, a' mikor Lepidus Spanyolországból triumphált; és egy példátlan o stobasággal, a' számkivetés' büntetése alatt, parancsolta a' vígan lételt.

Nik. Rácz

XIX. RÉSZ.

Miképp függesztetik fel a' szabadsággal való élés a' Respublicában.

Azon Státusokban, hol a' szabadságból legtöbb dolgot csinálnak, vagynak törvények, mellyek azt egyre nézve megsértik, azért hogy mindennek megtartották az. Ilyenek Angliában az ugy nevezett Meggyőzés-Levelek (Bills of attainder). Ezek hasonlíttanak azon Athénasi törvényekhez, mellyek eggyetlen-egy személy ellen szendelsék, megálítva, hogy ezek az hat ezer pólgárok szózatai által hozattak. Ezek hasonlítanak azon törvényekhez, mellyeket Romában egyes Polgá-

rok

rok Menn adták, és ugy neveztetnek, Privilegia. Ezek tsak a' Nép' nagy gyű-lésiben hozattak. De akár mi módon adja is azokat a' Nép, Cicero azt akarja, hogy azo-kat az ember törlené el, mivel a' Törvények-nek ereje tsak abban áll, hogy a' minden em-berre kiterjedjen. Én még is azért meg-vallom, hogy Szokása a' valaha a' Földön volt legszabadabb Népeknek azt hiteti el velem, hogy esetek vagynak, hol egy szempillan-tásig egy leplet kell a' Szabadságra vet-ni, miként az Istenek' oszlopképeit takarják.

XX. Rész.

A' Polgár' Szabadságának ked-vező Törvényekről a' Respublicában.

A' popularis Státusokban gyakran megesik, hogy a' vádolások közönsé-gesek, és a' minden embernek meg

vann

nem engedve, hogy panaszoljon, ha akar. Ez alkalmatosságot szolgáltatott a' polgá-rok' ártatlanságát oltalmazó törvények felőll való gondoskodásra. Athénaeben az a' Felpanaszló, a' ki a' szavazatoknak ötöd ré-szét maga mellett nem kapta, ezer drachma pénzbüntetést fizetett. Aeschines, ki Ctésiphont bévádolta vólt, erre ítéltete-tett. Rómában, az igazságtalan vádaskodó becstelenséggel bélyegeztetett; (étoit noté d'infamie); néki a' K. betű homlokára nyomatott. A' Panaszló mellé őrzők adat-tak, azért hogy a' Bíráknak avagy a' Bi-zonyságoknak megvesztegetésére módja ne lenne.

Én már szóllottam ezen Athénaei és Római törvényről, melly a' bévádoltatott-nak nem engedte az ítélet' kimondása előtt elszökni.

XXI. Rész

XXI. Rész.

A' Törvényeknek kegyetlenségéről az adósok ellen a' Respublicában.

Egy Polgár már elég felsőbbséget vett magának egy Polgáron, néki pénzt adván költsön, a' mellyet ő csak költsön vett, azért hogy azt ismét kiadja, és a' mi következőleg néki többé nincs meg.

Mi lészen ez, egy Respublicában, ha a' Törvények ezen szolgaságot még öregbítik?

Athénaeben és Rómában, mindjárt kezdetben megvólt engedtetve, az adósokat eladni, a' kik nem vóltak abban az állapotban, hogy megfizessenek. Solon ezt a' szokást Athénaeben megjobbította: ő azt rendelte, hogy senki se legyen köteles testével a' polgári adósságokért. De a' Decemvirek nem így jobbították meg Róma szokásait; és noha nékiek a' Solon

rend

rendszabása szomok elött vólt, ök még sem akarták azt követni. E' nem egyedül való fejj a' Tizenkét Táblák' Törvényeiből, az honnan látta az ember a' Decemvirek' czélját a' Democratico' lelkének sértegetésére.

Ezen az adósok ellen kegyetlen Törvények a' Római Respublicát sokszor veszedelembe ejtették. Egy sebekkel boritatott ember kiszökvén az ö hitelezőjének házából, megjelent a' közönséges Piaczon. A' Nép ezen látmány (: Spectacle :) által indulatba jött. Más Polgárok, a' kiket Hitelezöik nem bátorkodtak tovább visszátartóztatni, kijöttek tömlötczeikből. Igéretet tettek nékiek; nem tellyesitették: a' Nép a' Szent Hegyre vonta magát. A' nem nyerte meg ezen Törvényeknek eltöröltetését, de kapott egy Biztosságot a' maga óltalmára. Kijött az ember az Anarchiából, 's beleszaladott a' Tyrannismusba. Manlius, hogy a' Népnek kedvébe essen, a' rabszolgaságba vettetett Polgárokat az Hitelezők' kezei

közül

közütt kiszabadította. A' Manlius' cél-jainak eleibe kerültek; de a' gonosz min-dég megmaradott. Különös Törvények kön-nyítették az adósok' fizetését: és Rómá-nak 428. esztendejében a' Polgármesterek egy Törvényt hoztak, a' melly az hitelezőket azon jusstól, hogy az adósokat házaiknál szolgaságba tartsák, megfosztotta. Egy Papirius nevezetü uzsorás egy Publius nevü ifjú embert, kit ő bilincsek közt tartott, szüzességében meg akart ron-tani. A' Sextus' büne a' politicai sza-badságot adá Rómának; a' Papiriusé ezt a' polgári szabadságot adá.

E' vólt sorsa ezen Városnak, hogy itten az uj bünök a' szabadságot, a' mit annak a' régi vétkek szerzettek vólt, megerő-sítették. Appiusnak próbája Virginián, a' Népet azon undorodásba hozta a' Tyran-nusok ellen, a' mellyet benne a' Lucretia szerencsétlensége szült vólt. A' gyalázatos Papirius' vétke után harmincz-hét esztendővel, egy hasonló vétek szülte, hogy a' Nép a' Janicul' hegyre vette ma-gát

gát, és hogy az adósok bátorságáért ho-
zattatott törvény megint uj erőre kapott.
Ezen idő ólta, az hitelezők inkább
pereltettek az adósok által az utolsó-
kodás ellen adott törvények általkhá-
gásáért, mint ezek a' nem fizetésért.

XXIII. Rész.

Azon dolgokról, mellyek a' Monarchiá-
ban a' szabadságot elnyomolják.

A' Világon a' Fejedelemnek leghaszon-
talanabb dolog, a' Monarchiában, a' sza-
badságot gyakran meggyengítette; a' kér-
mellyket egy privát embernek megitélé-
sére kinevezteten Commissariusok.

A' Fejedelem olyan kevés haszná-
veszi a' Commissariusoknak, hogy az
a' szabadságra sem érdemi, hogy ő ezért
a' dolgok rendjét változtatta. A' mo-
valitas bizonyos, hogy ő a' jámborságá-
nak

nak, és igazságnak több lelkével
bír az ő Commissáriussainál, kik ma-
gokot, az ő parancsolatai, a' Státus-
nak egy hamájos interessétje, az ők
személlyekben tett választás, és magok
az ő féltésaik által, mindenkor elég-
gé igazoltatva lenni hiszik.

VIII. Henrich alatt, mikor
egy Pair ellen processust folytattak,
azt a' Pairek' kamarájából vétette-
tett Commissáriusok által itélték
meg: ezen módot hasonlóan annyi Pairéket ölettek, a' mennyit akartak.

. . .

HETEDIK. RÉSZ.

A' Spionokról a' Monarchiában.

Kellenek é Spionok a' Monarchiá-
ban? A' jó Fejedelmek azokat nem
szokták használni. Midőn egy em-
ber

ber a' Törvényekhez hív, akkor eleget tett annak, a' mivel a' Fejedelemnek tartozik. Szükség legalább, hogy néki az ő háza menedék (: promohile :) helyett, és az ő többi viselete bátor-ságban, légyen. A' Tyrannság talám tűrhetőbb volna, ha az emberséges emberek által gyakoroltatna; de a' személyek szükséges becstelenségé-ből a' dolognak becstelenségére meg lehet ítélni. Egy Fejedelemnek magát az ő Jobbágyaihoz jámbor-sággal, nyilt szívvel, és bizodalom-mal kell viselni. Az, a' ki annyi nyughatatlanságok, gyanakodások, és rebegések közt fetreng, egy szín-játszó, ki szorongattatásban van, miként játszódja rőleját. Akkor ő látja, hogy átaljában a' Törvények a' magok erejében vagynak, és azok tiszteltetnek, magát akkor bátor-

ságb

ságban hitti lenni. A' közönségeş
menetel réki felett minden szivá-
tusoknak lépcsőiről. Ne féljen ő sem-
mit, ő nem tudja hinni, mennyire
hajlandó az ember őt szeretni. Haj!
De miért ne szeretné őt az ember?
Ő szinte minden jónak, a' mi csak,
kútfeje; és minnegy minden bün-
tettek a' törvények rovására vagy-
nak. Ő soha nem mutatja magát
a' Népnek, mint egy derült orczával:
önmön dicsőssége részesül velünk,
és az ő hatalma tart minket. Egy
próbája annak, hogy az ember őt
szereti; az, hogy benne birodalmát
hellyezteti; és hogy ő midőn egy kí-
nálást valamit megtagad, minden-
kor azt hitti, hogy abban a' Fejdel-
lem megegyezett volna. Tulajdon
a' köz nyomorúságokban és szellyed-

séggel

séggel nem vádolják az ő személyét; a' felett panaszolkodik az ember, hogy ő azzól nem tud semmit, avagy meg-romlott emberek által vétetett kö-zül: Ha a' Fejedelem tudná! szóll a' Nép. A' segítségül-hívásnak egy nemét tészik a' beszédek, és egy próbáját a' birodalomnak, a' mit az ember benne tart.

XXXV. Rész.

A' nevetlen Levelekről, /: Des lettres anonymes:/.

A' Tatárok kötelesek neveiket nyilaikra írni, hogy a' kéz, hon-nan azok kerülnek, megesmértes-sen. A' Macedóniai Filep egy Vá-rosnak ostrománál megsebesítte-tetvén

tetvén, az hajittó dárdán é' sebesíttetett,
Éktor tette ezen halálos döfést Sile-
pem. Ha azok, a' kik egy embert
vádolnak, azt a' köz jó tekintetéből
cselekednék, tehát ők őt nem a' Feje-
delemnél vádolnák bé, a' ki könnyen
megelőztetheti, hanem az Elöljá-
róknál, kiknek az a' régulájuk vann
mellyek csak a' rágalmazókra nézve
félelmesek. Hogyha ők a' Törvényeket
magok és a' bépanaszoltatott között
meghagyni akarják, tehát az egy bi-
zonysága annak, hogy nékiek okok
vann azoktól félni; és a' legerke-
jebb büntetés, melly rájok sétethetne,
az, hogy nékiek nem hisznek. Csak
azon esetekben lehet azokra figyelmez-
ni, a' mellyek a' rendes Törvénykezést
nem szenvedhetik meg, és az hol a' Feje-
delem megmaradásának dolga fo-
rog fenn. Akkor hiheti az ember,

hogy

hogy az a' ki vádol, erőlködött nyelvé-
nek megoldásán, hogy azt szóllotta.
Más Esetekben pedig azt kell monda-
nunk Constantinus Császárral:
"Mi nem gyanakodhatunk arról,
" a' kinek hibázott egy vádoló, akkor mi-
" kor néki nem fogyatkozott egy ellen-
" ség ".

XXV. Rész.

Az igazgatásnak módjáról a' Mo-
nárchiában.

A' királyi tekintet egy nagy rugó-
toll, a' mellynek könnyenn és lárma
nélkül kell mozdulni. A' Sinaiak
dicsérnek eggyet Császárjaik kö-
zülle, a' ki úgy igazgatott, mondják
ők, mint az Ég, azaz, példája
által.

Ezeket

Esetek vagynak, hol az hatalomnak egész kiterjedésében kell dolgozni; vagynak ollyanok is, hol annak határainál fogva kell dolgozni. Fénnje az administratiónak, jól esmérni, mellyék az hatalomnak nagy avagy kicsin része, a' mellyet különböző környűlállásokkal kell általnyújtani az embernek.

A' mi Monarchiáinkban, minden böldogság abban a' vélekedésben áll, a' mellyet a' Nép az Igazgatás szelídségétől kap. Egy ügyetlen Minister mindég azt akarja fejünkbe verni, hogy rabszolgák vagyunk. Pedig ha az úgy is volna, néki azon kéne lenni, hogy azt észre ne vétetné. Ő nem tud az embernek mást mondani avagy írni, mint azt, hogy a' Fejedelem komor; őt csuda fogta; ő majd rendeleket fog tenni. Vagyon egy bizonyos kedveskedés a' parancsolásban: a' Fejedelemnek meg kell elevenedni, és a' Törvények légyenek azok, a' mellyek fenyegetődzenek.

XCVI. Rész

XXVI. Rész.

Hogy à Monarchiában à Fejedelemnek hozzájárulhatónak (: accesstible :) kell lenni.

Ezt à contractsok sokkal inkább fogják érteteni. "Első Péter Czár, mondja
" Perry, egy új" Parancsolatot adott, melly
" tiltja à kérőlevélnek hozzája bényujtását, légyen hogy az előbb két biztosjeinek
" bé volt adva. Az igasságnak megtagadása 'eseteiben, bé lehet néki az harmadikat adni: de à kinek nincsen igassa, el kell
" életét vesztsemi. Senki sem intézett az óta
" kérelemlevelet hozzá".

XXVII. Rész.

A' Monarchának erkölcseiről.

A' Fejedelem' erkölcsei (: les moeurs :) annyit tésznek (: contribuent :) a' szabadságara, mint a' Törvények; ő, mint a' Törvények, az emberekből barmokat, és a' barmokból embereket csinálhat. Ő ha szereti a' szabad Lelkeket, Jobbágyokat fog kapni; ha pedig az alatson Lelkeket szereti, néki csak rabszolgái lésznek. Tudni akarja ő az országlás' nagy mesterségét? úgy közelítse magához a' Becsülletet és a' Virtust, szólítsa elé a' személlyes érdemet. Ő néha szemeit szintúgy a' Talentumokra vetheti. Ne féljen ő bajtársaktól (: rivaux :) kik érdemes embereknek hivattatnak; ő azokhoz hasonló, mihelyt őket szereti. Nyerje meg a' szivet, de ne vesse lánczra az észt. Légyen leereszkedő (: populaire :) Jobbágyai között a' legkisebbik' szeretetét is hízelkedve tartozik ő fogadni; azok mindenkor

emberek

emberek. A' Nép olyan kevés tekintetet kiván, hogy méltó azt néki megadni: a' végetlen távolság, melly az Uralkodó 's közte vann, elég akadály arra, hogy őt a' kénkerittse. Hallja meg a' könyörgést, zárja bé füleit a' kivánságok ellen, 's tudja, hogy megtagadásai népének, 's kegyelmei hivatalnokjainak, használnak.

...

XXIII. Rész.

A' tekintetekről (: des égards :), mellyekkel a' Monarchák Jobbágyaiknak tartoznak.

Nékiek szükség felette őrizkedni a' tréfálkozásban. A' tréfa hizelleő, 's mikor mérséklett, 's mivel az a' társalkodásra nyujt eszközöket; de egy csipős tréfa (: une raillerie piquante :) né-

tiek sokkal kevesebbé szabad, mint Jobbágyaik közüll a' legkissebbiknek, mivel egyedül ezek azok, a' mik mindenkor halálosan sebesittenek.

Még kevesebbé kell nékiek Jobbágyaik közüll valamellyikenn egy bégéges csufolkodást /: une insulte marquée :/ követni: ők bocsáttani, büntetni rendeltettek; soha sem csufolkodni.

Mikor ők kicsufolják Jobbágyaikat, akkor ők sokkal kegyetlenebbül bánnak velek, mint a' Törők avagy Muskabánik az övéivel. Midőn azon utolsók csufolkodnak, ők ölöznek és nem gyaláznak; de azok alatsonyittanak és gyaláznak.

Az Asiaiaknak elöitélete olyan, hogy ők egy Fejedelem által tett csufságot /: ~~aff~~ affront :/ ugy nézznek, mint egy atyai jóságnak következését; és a' mi gondolkozásunk' módja olyan, hogy a' csu-

folkod

folytodás' kegyetlen őrzésével azt az elcsüggedést kötjük össze, hogy mi azt soha le nem moshatjuk magunkról.

A' Monarcháknak abban kell gyönyörködni, hogy Jobbágyaik vagynak, kiknek a' becsület kedvesebb az életnél, és nem kevesebbé indíttatnak az hűségre, mint a' bátorságra.

Emlékezhetik az ember a' Fejedelmeket, két szerencsétlen végekre, Jobbágyaiknak kicsúfolásáért; Chereasnak, Herélt Narsesnek, és Gróf Juliánnak bosszuállásokra; végre Montpensier Herczegnének, ki felbosszonkodván III. Henrich ellen, a' ki az ő titkos hibái közül eggyet kinyilatkoztatott, őt egész életében szomorította.

XXIX. Rész

XXIX. Rész.

A' despotziai Igazgatásban egy kevés szabadságot szerzeni alkalmas Törvényekről.

Noha á' despotai Igazgatás, természetében, mindenütt ugyan az; mégis, környülállások, egy vélekedés á' Vallásról, egy elöitélet, bévett példák, egy remeke á' léleknek (: un tour d'esprit :), szokások, erkölcsök, fontos különbségeket szerezhetnek itten.

Jól vagyon az, hogy bizonyos képzetek itt, mintha rendeltetve lennének, nézetnek. Sinában á' Fejedelem, mint á' Népe attya, nézetik; és az Arabsok birodalmának kezdetében, á' Fejedelem vállok Praedicátor vólt.

Megeggyezö az, hogy itten némelly Szent Könyv, melly regulául szólgál, bévétetett,

©BCU Cluj

mint az Alkorán az Arabsoknál, a' Zoroáster' Könyvei a' Persáknál, a' Védám az ~~[illegible]~~ Indiaiaknál, a' classicus Könyvek a' Sinaiaknál. A' vallásos törvény-könyv pótolja ki a' polgári törvény-könyvet, és állitja meg a' szabad akaratosságot.

Nem ritka az, hogy a' kétséges esetekben a' birák a' Vallás' szolgáival tanakodnak. Török-országban is a' Kádik a' Mullákokat így kérdik meg. Hogy ha az eset halált érdemel, helyes leszen, hogy a' különös /: particulière:/ birói vélekedését /: l'avis:/ végye a' kormányosinak, a' végre, hogy a' polgári és egyházi /: l'ecclesiastique:/ hatalom mérsékeltessen a' politicai tekintet /: l'autorité:/ által.

Nikit. Kék

XXX. Rész.

Folytatása azon Matériának.

A' despotai dühösség az, melly felállitotta, hogy az Apának kegyelemvesztése (: disgrace :) magával ragadja a' gyermekeket és a' feleségeket. Azok már szerencsétlenek, a' nélkül hogy bünösök légyenek: és azután a' Fejedelemnek a' bépanaszoltatott és ő köztte könyörgőköt kell hagyni, azért hogy haragja csillapittassék, avagy igazsága megvilágosittassék.

A' Máldiváknak egy jó szokása az, hogy mikor egy Úr kedvetlenségbe esett, mindennap az Udvarhoz megyen a' Királynak udvarlására, mind addig, a' mig ismét kegyelembe esik; az ő jelenléte fegyverébül kivesztesztti a' Fejedel

jedelem' haragját.

Vagynak despotai Státusok, hol egy gondolkodnak, hogy egy Fejedelemnél egy kegyelemvettés mellett szóllani annyit tészen, mint az ö néki tartozó tiszteletben hibázni. Ezen Fejedelmek, ugy látszik, minden erejeket arra forditották, hogy magokot a' kegyelmesség' virtusától megfosszák.

Arcadius és Honorius, a' Törvényben, a' mirül annyit szóllottam, azt nyilatkoztatják ki, hogy ök azokhoz, a' kik méréttlenek a' vétkesekért esedezni, nem akarnak kegyelemmel viselkedni tellyességgel. Ezen Törvény igen gonosz vólt, mivel a' tulajdon a' Despotismusban is gonosz.

A' Perzsiai Szokás, a' melly mindennek, a' ki akar, megengedi az Ország-

ból

ból kimenni, igen jó: És jóllehet az ellenkező Szokás eredetét a' Despotismusból vette, hol a' Jobbágyok rabszolgáknak, és azok, kik az Országból kimennek, szökevény rabszolgáknak tartatnak; mégis a' Szabad Szokás a' Despotismusnak igen jó, hol a' kötelezetteknek futásától avagy bujdoklásától való félelem a' Basák avagy a' Számvevők' üldözéseit gátolja.

B

Kolosváron, 1834ben kiirva saját fordittásából, és Julius 15kén a' Kolosvári Casinonak adta a' Forditója

Benkő István

Biblioteca Centrala Universitara CLUJ

©BCU Cluj